

*Професійно-орієнтоване навчання іноземних мов як напрям
європейської іншомовної освіти*

Оксана Максименко

Стаття присвячена характеристиці професійно-орієнтованого навчання іноземних мов як напрямку європейської іншомовної освіти. Автор розкриває тлумачення терміна «професійно-орієнтоване навчання іноземних мов», який використовується для позначення напрямку в іншомовній освіті. У статті представлені мета напрямку та його цілі для різних рівнів освіти. У ній також розглянуті особливості змісту зазначеного напрямку та підходи до його визначення.

Ключові слова: професійно-орієнтоване навчання іноземних мов, напрям, іншомовна освіта.

Історичний, суспільний та економічний розвиток Європи заклав якісно нові засади побудови і функціонування європейської спільноти, головними серед яких стали рівність, взаємоповага, розуміння та взаємодія. Передумовою успішної реалізації цих засад у європейському багатомовному та багатокультурному середовищі стало використання громадянами європейських мов у всіх сферах життя, що стимулювало активний розвиток галузі іншомовної освіти та викликало появу її окремого напрямку професійно-орієнтованого навчання іноземних мов (ПОНІМ). В межах останнього і має здійснюватися на практиці підготовка європейців до життя і діяльності у спільноті та світі за сучасних умов інтеграції та глобалізації. З належним втіленням напрямку ПОНІМ у Європейському Союзі пов'язують сподівання щодо подальшого економічного розвитку і стабільності.

Для України, яка має міцні територіальні, культурні та економічні зв'язки з Європою, питання іншомовної підготовки для професійної діяльності є важливим з кількох причин, а саме: для ознайомлення з напрацюваннями зарубіжного досвіду, для аналізу існуючої у країні ситуації щодо якості та опанування іноземних мов у ланках освіти, які передбачають початок практичної діяльності, а також вдосконалення ПОНІМ у системі іншомовної освіти країни.

У європейському науковому просторі проблема ПОНІМ знайшла широке висвітлення у роботах експертів Ради Європи, які займалися розробленням стратегічних проблем іншомовної політики, та вчених різних країн. До цього переліку увійшли праці, присвячені тлумаченню поняття ПОНІМ (Дж. Трім, Г. Еглоф та Е. Фітцпатрік, Р. Лампола); аналізу визначення потреб у цьому напрямі (Е. М. Бревстер, Х. Гедерер); параметрам відбору змісту, розроблення програм навчання та створення навчальних матеріалів (С. Джекобсон, Дж. Рідлі, Е. Фітцпатрік); особливостям організації ПОНІМ (В. Кохонен, Е. М. Бревстер, Р. Лампола, К. Стенберг, Г. Хьюс та М. Макош); підходам та методам, які

застосовуються у напрямі (А. Луукас, А. Стівенс, В. Кохонен, К. Стенберг); застосуванню ІКТ у ПОНІМ (Б. Рюшоф, А. Лунд, Е. Фітцпатріка, Б. Моро).

В Україні тільки окремі питання ПОНІМ у європейській іншомовній освіті представлені у працях вітчизняних учених і дослідників. Серед них слід назвати причини виникнення навчання мов для спеціальних цілей (О. Кузнецова); особливості ПОНІМ у контексті розвитку соціокультурного компонента змісту навчання іноземних мов, методи навчання іноземних мов, а також організація та зміст навчання іноземних мов у старшій профільній школі країн Західної Європи (О. Першукова); аналіз іншомовної підготовки у технічних університетах Польщі (Н. Шеверун); навчання іноземних мов як немовної спеціальності у вищій освіті Великої Британії (О. Коваленко); індивідуалізація мовної підготовки у контексті теорії «Навчання, спрямованого на студента» у педагогіці Великої Британії (І. Шестопалова); мовна підготовка студентів вищих навчальних закладів США та Західної Європи (М. Палій, А. Петрук, Д. Микуленко); іншомовна підготовка професійних кадрів сфери туризму у Німеччині (Л. Кнодель); навчання іноземних мов у вузах будівельного профілю Німеччини (А. Корнілова). Відтак, системні дослідження питання ПОНІМ як напрямку у європейській іншомовній освіті в Україні досі відсутні.

Мета статті – проаналізувати тлумачення терміна «професійно-орієнтоване навчання іноземних мов» у контексті його використання у європейській іншомовній освіті; охарактеризувати особливості цілей ПОНІМ та розмежувати завдання цього напрямку за ланками втілення, а саме: у старшій школі, вищій школі та освіті дорослих; виокремити особливості змісту ПОНІМ та навести підходи до його визначення.

Розпочнемо характеристику напрямку ПОНІМ з тлумачення терміна, який означено у європейському іншомовному освітньому просторі як «*vocationally oriented language learning*».

Великий англо-російський словник за редакцією І. Гальперіна, Е. Меднікової наводить значення «*vocation*» як професії чи роду занять; «*vocational*» розглядається у цьому джерелі як професійний, тобто такий, який пов'язаний з професією; «*vocationally*» вказує на ознаку, яка визначається з професійної точки зору [1, с. 787].

«*Vocational*» тлумачиться словником з англійської мови «*The American Heritage*» як термін, що стосується: 1) професії; 2) підготовки з метою набуття спеціальних умінь та навичок [2].

Collins English Dictionary трактує «*vocational*» як термін, що стосується 1) професії; 2) спеціальних освітніх курсів, які формують професійні вміння та навички [3]. Отже, «*vocationally*» узагальнює професійний контекст і передбачає набуття умінь та навичок, необхідних для роботи в окремій галузевій сфері.

У терміні «*vocationally oriented language learning*» складова «*oriented*» спрямовує іншомовну підготовку на професійну діяльність і не включає кваліфікації, що передбачають спеціалізацію у галузі іноземних мов. Водночас, вона втілює широкий загальноосвітній контекст навчання мов [4, с. 66; 5; 6].

Складник терміну «*vocationally oriented language learning*» «*learning*» у міжнародній практиці (Олейнікова О. М., Муравйова А. А., 2001 р.) має широкий спектр застосування і розуміється як:

1) навчання, процес накопичення і поступового опанування людиною складніших та абстрактних понять (наприклад, шкільна освіта);

2) процес більш або менш сталих змін поведінки як результат накопичення досвіду, що вміщує нові знання (у значенні соціального процесу адаптації людини до середовища, що змінюється);

3) процес, що позначає дію, яка зосереджується на індивідуумі та описує його внутрішні зміни [7, с. 10–11].

Останній складник «*learning*» за наведеними тлумаченнями вдало відображає багатоаспектність поняття «*vocationally oriented language learning*» у сучасній освіті, і передбачає власне процес навчання іноземних мов у певній ланці освіти, результатом якого у майбутньому має стати соціальна адаптація особистості та позитивні зміни якостей індивідуума задля реалізації свого потенціалу шляхом застосування іноземних мов у практичній діяльності і житті на теренах Європи.

Відтак, «*vocationally oriented language learning*» – це термін, що позначає професійно-орієнтоване навчання іноземних мов і спрямований на іншомовну підготовку до професійної діяльності і життя, шляхом формування необхідних умінь і навичок з урахуванням широкого загальноосвітнього контексту.

Саме в цьому значенні цей термін використовується Радою Європи для напряму ПОНІМ, що засвідчується вченими. Зокрема, експерт з іншомовної освіти Дж. Трім висловлюється на користь терміна «професійно-орієнтоване навчання іноземних мов» (*vocationally oriented language learning*) порівняно з терміном «професійна мовна підготовка» (*vocational language training*). Він обґрунтовує це тим, що нагальна потреба європейських суспільств в ефективній підготовці громадян до професійної діяльності стала причиною виокремлення ПОНІМ як напряму іншомовної освіти. Разом з тим вчений вважає необхідним чітко визначення місця ПОНІМ в системі іншомовної освіти, акцентуючи, що навчання мови має втілювати загальноосвітні завдання до вибору майбутньої професії, а з початком підготовки до практичної діяльності у певній галузі спеціалізації іншомовний освітній напрям має бути професійно-орієнтованим [8].

Німецькі вчені Г. Еглоф та Е. Фітцпатрік поділяють цю думку, підкреслюючи зорієнтованість ПОНІМ на професійну складову мовної освіти, а не її цілковите

обмеження сферою практичної діяльності. Спираючись на це, вони наголошують, що ПОНІМ охоплює інтереси та мотивацію індивіда, які ґрунтуються на мовних потребах у професійному навчанні та практичній діяльності, відповідно скеровуючи ці інтереси та мотивацію на зацікавленість у спілкуванні іноземними мовами у професійній діяльності та у приватному житті. На думку вчених, ПОНІМ посідає місце між навчанням мов для загальних цілей та навчанням мов для спеціальних цілей, передбачаючи навчання з урахуванням потреб індивідуумів у покращенні перспектив працевлаштування та закладаючи основи їх участі у політичному, суспільному та культурному житті суспільства в майбутньому [8, с. 2].

Г. Еглоф наголошує на освітньому контексті ПОНІМ, акцентуючи на тому, що знання сучасних мов дає змогу вільно почуватися в сучасному світі. Період професійної освіти і підготовки, на думку дослідника, є найкращим часом впровадження іноземних мов в освітній процес, що забезпечує можливість інтегрування професійних, лінгвістичних та суспільних умінь, необхідних молоді у роботі та житті [8, с. 2; 5; 6; 9, с. 5–6].

Таким чином, Радою Європи була розроблена цілісна концепція напряму ПОНІМ, що дозволило виокремити його завдання, задіяні освітні ланки, мету, зміст та запроваджувати його в галузі іншомовної освіти.

Основні позиції напряму ПОНІМ було представлено у рекомендаціях Ради з культурного співробітництва РЄ (м. Сінтра, Португалія, 1989 р.). У їх переліку було висунуто три завдання перед країнами-членами РЄ у галузі іншомовної освіти, починаючи зі старшої середньої школи, включаючи вищу освіту та освіту дорослих. Перше завдання полягало у запровадженні іноземних мов у всі програми фахової освіти та професійної підготовки (professional and vocational training). Друге завдання передбачало запровадження інтегрованого підходу до навчання мов на цих рівнях освіти, за яким мови мали вивчатись для професійних цілей, особистісного і соціального розвитку індивіда. Третє завдання стосувалося результату іншомовного навчання у задіяних ланках освіти і формулювалося як поєднання професійної та мовної компетенцій (relate together occupational and language competence) [9, с. 6; 10, с. 4].

Засади ПОНІМ набули подальшого практичного розвитку в рамках проекту РЄ «Навчання мов для європейського громадянства» (1989–1996). Так, базуючись на рекомендаціях симпозіуму у місті Сінтра, впровадження ПОНІМ відбувалося у професійно-орієнтованій та професійній освіті усіх рівнів, починаючи зі старшої школи, та включаючи професійно-технічну, вищу освіту та освіту дорослих.

Цільовими групами були визнані: молодь віком 16–18 років, яка здобуває професійні кваліфікації у ланці середньої освіти; студенти професійно-технічних закладів, коледжів, політехнікумів; доросле населення (директори компаній, держслужбовці, політики, тощо), що потребують навичок з мови для підвищення кваліфікації з метою виходу на міжнародний рівень співпраці [11, с. 97–98].

Освітні ланки впровадження напряму було виділено в Рекомендації Комітету Міністрів № R(98) 6 Ради Європи «Про сучасні мови» та у коментарях до цього документа, укладених Дж. Трімом. У документах ПОНІМ було визначено складником освіти, що реалізується на освітніх рівнях, які передбачають надання

певної кваліфікації для початку практичної діяльності. За цим підходом до переліку ланок впровадження ПОНІМ було віднесено освіту, яка здобувається у період денної форми навчання (full-time education) і веде до професійної діяльності (working life); а також на усіх етапах професійної підготовки та навчання. Це визначення відносило до ключових освітніх рівнів професійно-технічну та вищу освіту. Крім того, віднесло до зазначеного підходу, до освітнього рівня впровадження ПОНІМ увійшли старша середня школа, яка характеризується профільною спрямованістю, а також освіта дорослих, де ПОНІМ передбачено для сприяння реалізації професійних можливостей громадян у системі освіти впродовж життя [5; 6; 12, с. 64–65].

Метою напряму ПОНІМ визначено формування в особи, яка вивчає іноземну мову, переліку компетенцій для успішного функціонування у професійній сфері, житті та суспільстві. Особливістю напряму стала конкретизація його мети на різних рівнях освіти відповідно до професійної спрямованості кожного з них. Це забезпечувало диференціацію, починаючи від включення професійного компонента до курсу з іноземної мови на рівні середньої освіти до викладання спеціалізованих професійних курсів з іноземних мов з наданням відповідних кваліфікацій у ланках професійно-технічної та вищої освіти, освіти дорослих [5].

Ціллю ПОНІМ на рівні професійної освіти та підготовки проголошено здійснення збалансованого професійного, міжкультурного та особистісного розвитку індивідуума для розширення доступу до інформації, надання можливості брати участь у міжнародних проектах, надавати підготовку до початку професійної діяльності та підвищувати професійну мобільності [5; 12, с. 64].

Ціллю ПОНІМ у середній освіті з наближенням професійного вибору визначено підвищення обізнаності школярів з роллю мов у практичній діяльності, мотивація до опанування мов шляхом демонстрування зв'язку мови з професійною діяльністю, а також підготовка до професійних контактів в обраній галузі [5; 12, с. 64].

В освіті дорослих метою ПОНІМ став розвиток загальних і професійних мовних умінь і навичок, виходячи з життєвих потреб індивідуума, для сприяння його особистісному розвитку, міжкультурному спілкуванню, мобільності та міжнародному співробітництву на усіх рівнях [5]. Відтак, мета ПОНІМ корелюється з особливостями ланок освіти.

Слід зазначити, що вагомими для реалізації мети напряму ПОНІМ були визначені мотивація та практична спрямованість. У дослідженнях вчених-експертів Ради Європи Дж. Тріма, Г. Еглофа та Е. Фітцпатріка напрям охоплює простір між навчанням мов для загального вжитку у середній освіті і мови для спеціальних цілей у контексті професійної діяльності, ґрунтуючись на мотивації, яка виникає з потреб професійного навчання і початкового досвіду роботи. Навчання іноземних мов в процесі здобуття освіти чи кваліфікації до початку трудової діяльності є періодом, коли мотивація, яка живиться перспективами майбутньої діяльності, сприяє не лише здобуттю професійної кваліфікації, але і стимулює особистісне зростання, формує здатність до міжкультурної комунікації, що є виключною передумовою для життя в умовах багатокультурної Європи [5; 8; 11, с. 67]. Це

виявляє практичну спрямованість ПОНІМ у сучасній європейській іншомовній освіті.

Основним інструментом реалізації мети ПОНІМ є зміст, який передбачає поєднання загального та професійного компонентів. Загальний компонент покликаний здійснювати загальноосвітню мовну підготовку, а професійний – безпосередньо орієнтований на практичну професійну діяльність.

Експерт РЄ Дж. Трім, пояснюючи відмінності між ПОНІМ та Мови для спеціальних цілей (МСЦ), застерігає від навчання молоді виключно МСЦ, наголошуючи на багатоаспектності ПОНІМ, яка має сприяти комплексному розвитку особистості та її підготовці до професійного життя [6]. Цієї ж думки дотримується інший експерт РЄ Е. Фітцпатрік, який підкреслює важливість надання індивідуумам можливості використання іноземних мов не лише як знаряддя у професійній діяльності [8; 11, с. 67].

Зміст навчання ПОНІМ визначається на основі підходів РЄ, викладених у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти (ЗРМО), до яких увійшли діяльнісно-орієнтований, компетентнісний, плюралінгвальний та міжкуль-турний.

Діяльнісно-орієнтований підхід у ПОНІМ дозволяє виявити соціальний контекст функціонування індивіда, а саме – сферу галузевої діяльності, конкретизує типи мовленнєвих завдань та виокремлює види мовленнєвої діяльності, необхідні для успішної роботи і життя індивіда, а також визначає певний рівень опанування мов. Водночас цей підхід забезпечує формування в індивідуумів загальних та комунікативних мовленнєвих компетенцій професійного характеру.

Спрямування ПОНІМ на формування комплексу компетенцій є основою здійснення загальноосвітньої та мовної підготовки людини до життя і практичної діяльності, що передбачає опанування знань, формування переліку умінь та навичок, ставлень у ширшому соціальному та вужчому професійному контексті.

Формування комунікативної мовленнєвої компетенції за ЗРМО має завершуватися до початку післябов'язкової освіти – часу, коли розпочинається впровадження ПОНІМ, і створювати підґрунтя для вдосконалення наявних знань з мов та вивчення інших іноземних мов впродовж життя [13, с. 4–5, 168]. Слід відзначити, що саме за сформованої в індивіда комунікативної мовленнєвої компетенції відбувається реалізація його потреб у ефективному спілкуванні у широкому просторі суспільних зв'язків, професійній діяльності, поєднання яких є важливим у ПОНІМ. За ЗРМО, цілі курсів для студентів та дорослих пов'язані безпосередньо зі специфічною мовленнєвою діяльністю або переліком галузевих умінь [13, с. 168].

Відповідно до плюралінгвального підходу знання мов та їх подальше опанування особою розглядаються як її мовний досвід, в межах якого усі мовні знання та здібності взаємопов'язані і взаємодіють. Плюралінгвальна та плюракультурна компетенція визначається у ЗРМО як комплексна компетенція, яка охоплює здатність користуватися мовами для реалізації комунікативних цілей і участь у міжкультурному спілкуванні. У цьому разі індивід, як соціальний агент, має різні рівні володінням кількома мовами і досвід кількох культур [13, с. 168]. В ланках освіти, на які поширюється ПОНІМ, це передбачає збільшення кількості

виучуваних мов, розширення їх переліку для опанування та створення умов для постійного вдосконалення їх опанування в освіті впродовж життя у Європі.

Навчання іноземних мов відповідно до міжкультурного підходу визначається як розвиток цілісної особистості, сприяння її самоусвідомленню через обізнаність з власною культурою та збагачення досвіду, розуміння відмінностей між іншими мовами та культурами [13, с. 1, 6]. Міжкультурний підхід передбачає виховання в індивідуума толерантності; сприяння порозумінню; налагодження співпраці та забезпечення можливостей мобільності не тільки на теренах Європи, а й у світі. Багатомовний і багатокультурний контекст життя і професійної діяльності у європейській спільноті зумовлює його виключну вагомість у ПОНІМ.

Отже, професійно-орієнтоване навчання іноземних мов є напрямом європейської іншомовної освіти, який передбачає підготовку з іноземних мов у галузевому контексті на рівнях освіти, які надають певний кваліфікаційний рівень до початку професійної діяльності (повна середня, професійно-технічна, вища освіта, освіта дорослих). Мета ПОНІМ є комплексною і поєднує професійний, суспільний та особистісний розвиток особистості, що передбачає наявність у змісті загального та професійного компонентів. Запровадження загального компоненту змісту зумовлено важливістю загальноосвітньої підготовки індивідуумів до життя у багатомовній і багатокультурній Європі.

Діяльнісно-орієнтований, компетентісний, плюрилінгвальний, міжкультурний, підходи Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти скеровують зміст професійно-орієнтованого навчання іноземних мов у площину комплексного формування загальних і комунікативних мовленнєвих компетенцій, розвитку цілісної особистості, яка здатна функціонувати у житті та професійній діяльності в умовах багатомовного середовища.

Список використаних джерел:

1. *Большой англо-русский словарь : в 2-х т. / авт.: Ю. Д. Апресян, И. Р. Гальперин, Р. С. Гинзбург и др. ; под общ. рук. И. Р. Гальперина и Э. М. Медниковой. – 4-е изд., испр., с Дополнением. – М. : Рус. Яз., 1988. – Т. 2. N-Z. – 1072 с.*
2. *Dictionary of the English Language. – Fourth Edition. – Published by Houghton Mifflin Company, 2009.*
3. *Collins English Dictionary – Complete and Unabridged HarperCollins Publishers, 2003.*
4. *Fitzpatrick A. Certification and Evaluation in VOLL. Descriptive Parameters, Organization and Assessment // Languages for Work and Life: the Council of Europe and Vocationally Oriented Language Learning / Gerd Egloff, Anthony Fitzpatrick, Education Committee: Council for Cultural Co-operation. – Strasbourg : Council of Europe. Publishing, 1997. – P. 66–86.*
5. *Recommendation № R(98) 6 of the Committee of Ministers to member states concerning modern languages. Council of Europe. Committee of Ministers [Electronic resource]. – P. 33–37. – URL : <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=530647&SecMode=1&DocId=459522&Usage=2>.*
6. *Trim J. L. M. Commentary on Recommendation № R(98)6 of the Committee of Ministers to Members States concerning Modern Languages / J. L. M. Trim. – Strasbourg : Council for Cultural Co-operation, 1998. – 12 p.*
7. *Олейникова О. Н. Глоссарий терминов профессионального образования и рынка труда / О. Н. Олейникова, А. А. Муравьева. – М. : Центр изучения проблем*

- професійного освіти, 2001. – 63 с.*
8. Egloff G. *Languages for Work and Life. The Council of Europe and Vocationally Oriented Language Learning (VOLL) // Languages for Work and Life: the Council of Europe and vocationally oriented language learning / Gerd Egloff, Anthony Fitzpatrick, Education Committee: Council for Cultural Co-operation. – Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1997. – P. 1–24.*
 9. *Report on Workshop 3A: Languages for work and life: needs analysis, specification of objections and evaluation strategies for vocationally oriented languages learning in upper secondary, vocational education (15–20) and adult education, 5–11 May 1991, Schotten, Germany / G. Egloff, A. Fitzpatrick ed. – Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1991. – 105 p.*
 10. *Report on Workshop 6A: Learning to learn languages in vocationally oriented education [upper secondary (16 to 20) and adult education], 30 September – 5 October 1991, Tampere, Finland / Riitta Lampola ed. – Helsinki: National Board of Education, 1991. – 93 p.*
 11. *Language learning and working competences / Stenberg K. (ed). – Strasbourg : Council for Cultural Co-operation. Council of Europe Publishing, 2000. – 102 p.*
 12. *Language learning for European Citizenship. Final Report of the Project Group (1989–1996) / John Trim. – Strasbourg: Educational Committee, 1997. – 101 p.*
 13. *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва, – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.*